

Lerende Evaluatie van het Natuurpact

Verslag Groepsreview zelfrealisatie & gebiedsprocessen binnen het Natuurnetwerk

16 april 2019, Provinciehuis Zwolle

Planbureau voor de Leefomgeving

Groepsreview Zelfrealisatie (ochtendsessie)

Opening

Rob Folkert (PBL) geeft een kort inleiding over de Lerende Evaluatie van het Natuurpact. In opdracht van Rijk en provincies evalueert het PBL in samenwerking met de WUR driejaarlijks de voortgang van het beleid zoals afgesproken in het Natuurpact. Een van de ambities van het Natuurpact is het realiseren van het natuurnetwerk. Om de voortgang en de ervaringen met dit beleid in beeld te brengen zijn vijf casestudies uitgevoerd naar de provinciale strategieën zelfrealisatie en gebiedsprocessen.

In deze groepsreview bespreken we de voorlopige uitkomsten van deze casussen. In de binnering zitten enkele betrokkenen bij de casus en in de buitenring betrokkenen uit andere provincies en gebieden en onderzoekers. Het doel van de middag was drieledig:

- Toetsen en aanvullen casusanalyses
- Samen lessen trekken die breder gelden dan de casus
- Ervaringen delen en inspiratie van elkaar opdoen

Hieronder volgt een verslag van de discussies onder leiding van Barbara Regeer (VU). De presentaties met onderzoeksresultaten zijn eerder rondgestuurd.

Krimpenerwaard

De plannen voor nieuwe natuur in de Krimpenerwaard hebben al een lange historie. Na 2010 bleef de natuurclaim van ruim 2.000 ha overeind, maar zijn de natuurdoelen wel bijgesteld (minder moeras en meer grasland). Daarnaast is de uitvoeringsstrategie meer gericht op zelfrealisatie vooral door de bestaande grondeigenaren en minder op aankoop. Men verwachtte dat de realisatie van de nieuwe natuur daarmee flink goedkoper zou worden. Gemeente Krimpenerwaard en het Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard (verenigd in de Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard) namen de uitvoering in deze periode over van de provincie Zuid-Holland.

Belangstelling zelfrealisatie valt tegen

Na enkele jaren blijkt de belangstelling voor zelfrealisatie onder de huidige grondeigenaren in de Krimpenerwaard toch tegen te vallen. De crux is dat boeren een gezond bedrijf willen dat ze ook kunnen overdragen aan hun kinderen. Vanuit het programmabureau is er van alles aan gedaan om zelfrealisatie mogelijk te maken. Het dilemma was dat men zo flexibel mogelijk wilde zijn naar de grondeigenaren toe en dus zoveel mogelijk open liet, maar de grondeigenaren (meestal boeren) vooral duidelijkheid en zekerheid wilden en men dat via deze aanpak niet kon bieden. Bovendien kon met zelfrealisatie slechts een deel van de afwaardering van de grond worden uitbetaald.

Gemeente voert onteigening uit

De Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard heeft vervolgens voorgesteld om dan toch ook in te gaan zetten op onteigening, mede gezien het streven om de nieuwe natuur in 2021 klaar te hebben. De provincie heeft hiermee ingestemd en ook extra geld vrijgemaakt voor volledige schadeloosstelling. De onteigening vindt plaats op basis van het bestemmingsplan van de gemeente. Voor de aanwezigen is het opmerkelijk dat de gemeente Krimpenerwaard de onteigening zelf uitvoert. Daarin lijkt deze gemeente uniek in Nederland. In andere provincies wordt onteigening voor natuur meestal geregeld via een provinciaal inpassingsplan (al dan niet op verzoek van een gemeente).

In de communicatie over de inzet van onteigening heeft de stuurgroep vooral de nadruk gelegd op de volledige schadeloosstelling. Dit is een veel positievere insteek.

Een effect van de volledige schadeloosstelling is wel dat hierdoor de belangstelling voor zelfrealisatie, verder is afgenomen. Zelfrealisatie blijkt in vergelijking met volledige schadeloosstelling voor veel grondeigenaren een minder aantrekkelijk alternatief.

Natuurbeheer door agrariërs na onteigening

Overigens geven provincie en stuurgroep aan dat natuurbeheer door agrariërs of particulieren ook na grootschalige onteigening niet van de baan is. Nadat de grond is verworven krijgen particulieren en agrariërs van buiten het NNN, een kans om de nieuwe natuur in beheer te nemen. Alle zelfrealisatoren krijgen de kans om de grond maximaal twee keer zes jaar te pachten (van de provincie). Daarna moet de initiatiefnemer kiezen voor het kopen van de grond of erfpacht. Hiermee zijn ook al positieve ervaringen opgedaan in de pilot Natuurcoöperatie in de Krimpenerwaard. Andere provincies reageren verbaasd op deze constructie, omdat dit ertoe kan leiden dat de provincie dan grondeigenaar wordt/blijft.

Uiteindelijk is het de bedoeling om het beheer goed op elkaar af te stemmen door een beheercollectief op te richten. Hoe dit proces vorm gaat krijgen, is op dit moment nog niet helemaal uitgekristalliseerd.

Vanuit de zaal komt de opmerking dat het een trend lijkt dat overheden dezelfde natuurdoelen willen realiseren met minder geld. De agrarische sector kan best natuurdoelen realiseren, maar daar hoort voldoende ruimte bij zodat het ook economisch haalbaar is. Vanuit de landbouw zijn er genoeg jonge bedrijven met belangstelling voor een omslag naar biodiversiteit, maar cruciaal is het verdienmodel. Een oplossing kan zijn om meer vanuit de ambities en mogelijkheden van de boerenbedrijven te redeneren en minder vanuit de natuurdoelen.

Groen Ontwikkelfonds Brabant

Het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) is opgericht door de provincie Noord-Brabant en Manifestpartners om het Natuurnetwerk te realiseren, met uitzondering van de PAS-opgave die buiten het GOB is gehouden. Het GOB is een zelfstandige organisatie buiten het provinciaal apparaat.

Sneller werken

Meerwaarde van deze strategie is dat het GOB veel sneller kan werken dan de provincie en korte lijnen heeft. Een bijkomende uitdaging is dat de natuurontwikkeling wordt uitgevoerd door

verschillende partijen, de Manifestpartijen. Dit heeft als nadeel is dat een aantal dingen zich buiten het blikveld van de provincie afspeelt waardoor de provincie op gegeven moment het overzicht miste van wie nu precies in welk gebied bezig is. De provincie is nu wel beter in beeld gaan brengen wat bestaande partners als natuurorganisaties en waterschappen nog willen realiseren en voor welke opgaven andere trekkers moeten worden gezocht.

Flexibiliteit in natuurdoelen

De natuurdoelen liggen vast op de natuurambitiekaart, maar het GOB heeft de vrijheid om daarvan binnen afgestemde kaders af te wijken zowel qua begrenzing als natuurdoel. Daar moet men dan wel een goede argumentatie bij geven.

Zelfrealisatie en grondstrategie

Zelfrealisatie liep in eerste instantie nog niet zo hard. Dat komt ook door de grote complexiteit. Iedere casus staat op zichzelf en dient zorgvuldig behandeld te worden. Dat kost ook veel tijd en aandacht. De samenwerkende manifestpartners en de provincie hebben daartoe de Werkeenheid Natuurnetwerk Brabant opgericht. Zij ondersteunen initiatiefnemers voor zelfrealisatie bij de subsidieaanvraag bij het GOB. Omdat slechts een deel van de grondeigenaren interesse heeft in zelfrealisatie en het feit dat deze grond niet altijd op de juiste plek (binnen het natuurnetwerk) ligt, heeft de provincie gekozen voor een pro-actiever grondaankoopbeleid. Het GOB heeft hier ook meer regie op gekregen en koopt momenteel ook weer ruilgrond aan.

Ondernemend natuurnetwerk

Binnen de discussie over zelfrealisatie is speciale aandacht voor het concept Ondernemend Natuurnetwerk Brabant (ONNB). Hierin is het plan van de ondernemer leidend. De grond verandert bovendien niet van bestemming, maar blijft de bestaande (meestal agrarische) bestemming houden. De provincie betaalt een gedeeltelijke afwaardering van de grond (tot 50%) en legt de voorwaarden vast in een eeuwigdurende kwalitatieve verplichting. Daarbij gelden algemene criteria (geen drijfmest, geen kunstmest, geen chemische bestrijdingsmiddelen) en verplicht meewerken aan (toekomstige) watermaatregelen. Bovendien betaalt de provincie geen beheersubsidie. Naast agrarische grondeigenaren richt het ONNB zich

ook op andere sectoren zoals recreatie, zorg of energie. Zo is er een initiatief met zonnevelden, waarin het perceel, na 15 jaar in gebruik te zijn geweest als zonneveld, een natuurfunctie krijgt.

Vanuit de buitenring komt de vraag of zelfrealisatie via een kwalitatieve verplichting wel past in de bestaande regelgeving. Dit was in de Krimpenerwaard een reden om niet voor dit instrument te kiezen. Het risico is namelijk dat de NVWA in actie komt. In Noord-Brabant is dit voorkomen door aan de RVO B-codes door te geven en geen N-codes. Bovendien is het ook belangrijk dat er geen beheersubsidie wordt verstrekt. Dat kan niet op basis van de huidige regelgeving.

Belangstelling voor ONNB

Een andere vraag gaat over het animo voor ONNB. ZLTO geeft aan dat de kwalitatieve verplichting voor agrariërs nog wel een drempel kan zijn omdat dit voor eeuwig vastligt. Toch denk hij dat ONNB voor een groep boeren (maximaal 20%) interessant kan zijn. Dit geldt in ieder geval voor biologische boeren of andere verbrede bedrijven. Toch ga je het doel van 2.000 ha ONNB alleen met deze groep niet redden. Ook de groep gangbare boeren zal een rol moeten gaan spelen. Hiervoor zal ook een meer integrale gebiedsgerichte aanpak nodig zijn. Op die manier kunnen ook reguliere boeren meer grond onder zich krijgen, waardoor ze kunnen extensiveren.

Natureffecten

Een kritische vraag betreft de natuurambities met het ONNB. Hoe ecologisch waardevol is de natuur die je hiermee realiseert en kan je dit wel Natuurnetwerk noemen? De provincie stelt dat het ONNB valt binnen het Natuurnetwerk omdat er aantoonbaar natuurwaarden worden gerealiseerd en dit ook vastligt in een kwalitatieve verplichting. Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat de natuurbestemming planologisch niet vastligt, terwijl dit nu net het criterium is om te bepalen of iets echt natuur is.

We trekken de conclusie dat hier blijkbaar toch verschillend over wordt gedacht.

Reacties op voorlopige conclusies

In de presentatie van voorlopige resultaten uit het onderzoek naar zelfrealisatie, zijn de volgende voorlopige conclusies gepresenteerd:

Voorlopige conclusies

- › Belangstelling voor zelfrealisatie komt niet vanzelf, en vraagt een actieve benadering van grondeigenaren door provincies.
- › Flexibel omgaan met begrenzingen en natuurdoelen is een succesfactor voor zelfrealisatie, maar kan wel betekenen dat natuurdoelen naar beneden worden bijgesteld.
- › Niet alle grondeigenaren (binnen een begrensd gebied) hebben belangstelling voor zelfrealisatie (soms laat men zich liever uitkopen of wil men helemaal niet meewerken).
- › Zelfrealisatie biedt vooral bij verbrede landbouw, biologische landbouw en landgoederen mogelijkheden voor nieuwe verdienmodellen. Voor reguliere landbouwbedrijven is dit moeilijker.

Over het algemeen werden de conclusies herkend door de aanwezigen. Wel werden hierbij enkele aanvullingen en nuanceringen gemaakt:

- Grond is ook bij zelfrealisatie een belangrijk smeermiddel. Het kopen van ruilgrond kan ook helpen om initiatiefnemers voor zelfrealisatie op de juiste plek te krijgen of agrariërs die aan zelfrealisatie willen gaan doen kunnen compenseren met extra grond.
- Zelfrealisatie kost veel tijd omdat goed en zorgvuldig naar de belangen en wensen van de grondeigenaar gekeken moet worden. Dit past dus niet goed bij een hoge tijdsdruk (zoals bijvoorbeeld in de PAS-gebieden).
- Zelfrealisatie kan, met name op plekken waar lichtgroene natuur past, een mooie schakel vormen in het beoogde Natuurnetwerk, maar er is niet voldoende animo voor om alle doelen via zelfrealisatie te kunnen realiseren.
- Het beeld dat reguliere landbouw en zelfrealisatie niet goed samengaan klopt volgens de ZLTO niet. Er zijn voldoende jonge ondernemers die wel willen. De overheid zou volgens de ZLTO meer vanuit de wensen en mogelijkheden van deze ondernemers moeten werken dan vanuit de natuurdoelen.

Groepsreview gebiedsprocessen (middagsessie)

Westerwolde – Groningen

Het integrale gebiedsproces Westerwolde kent al een lange historie (begin jaren '90) en wordt in de komende jaren afgerond. In totaal is dan 2.500 ha nieuwe natuur gerealiseerd.

Natuur- en landbouw gaan hand in hand

Het gebiedsproces is eigenlijk al begonnen met de Herinrichting in Oost-Groningen begin jaren '90. In deze tijd is al veel landbouwgrond verworven. Dit kon ook omdat de landbouwgrond erg versnipperd was en ook veel boeren rond deze tijd met pensioen wilden. Met deze integrale aanpak zijn vrijwel alle natuurdoelen uiteindelijk ook gerealiseerd en is ook de landbouwstructuur enorm versterkt. Daarbij stond vooral scheiding van natuur en landbouw centraal. Er is in dit gebiedsproces dan ook niet veel nieuwe natuur via zelfrealisatie gerealiseerd.

Leefbaarheid

Ook de leefbaarheid van het gebied is versterkt. Een voorbeeld is dat rond de Ruiten Aa veel ondernemers nieuwe (recreatieve) arrangementen hebben opgestart, zoals een kanoverhuur. Uiteindelijk is hierdoor het leefgebied ook voor omwonenden verbeterd. Bewoners zijn ook trots op het gebied en gebruiken de nieuwe natuur ook voor lokale activiteiten.

Schetsschuit

In het proces is gebruik gemaakt van de Schetsschuitmethode van DLG. Dat werkte hele goed. Eerst is men vooral in gesprek gegaan met particulieren die geraakt zouden worden door de planner via keukentafelgesprekken. Vervolgens zijn schetsschuitbijeenkomsten georganiseerd. Dat kost veel energie, maar het levert ook mede-eigenaarschap en goede nieuwe ideeën op.

De provincie Groningen probeert in andere gebieden ook te werken via integrale gebiedsprocessen. In Zuidelijk Westerkwartier gebeurt dit grotendeels via vrijwillige ruilprocessen. Indien mogelijk is de provincie ook bereid om wettelijke hervorkaveling toe te passen. Daarbij merkt de provincie op dat dit niet

zo lang hoeft te duren als in Westerwolde. Ook binnen vijf jaar kan je al resultaten boeken.

Vanuit de buitenring komt de vraag of het in Westerwolde niet gewoon gaat om een grote zak met geld. Volgens de betrokkenen is de zak met geld altijd te klein, maar kan er via samenwerking toch veel bereikt worden. Nu zie je met de discussie over windmolens in Groningen ook dat geld niet altijd zaligmakend is. In dat proces zijn de windmolens ergens gewoon geplaatst. Daar had men veel meer met het gebied in gesprek moeten gaan.

Ruilgrond als succesfactor

Een succesfactor voor dit proces was ook dat DLG in die tijd ruime mogelijkheden had om ruilgrond aan te kopen en zelfs hele bedrijven kon verplaatsen naar andere provincies. De provincie Gelderland geeft aan dat dit nog steeds kan. Zo heeft Gelderland onlangs een bedrijf nog verplaatst naar Fryslân. Daarvoor krijgt het ook de ruimte van GS.

Ook de aanpak met wagons of deelgebieden is onderdeel van het succes. Dat laat zien dat er ook echt iets gaat gebeuren als men het eens is over een deelplan. Op deze manier hoeft niet alles te wachten op de laatste verwerving.

Gelderse Gebiedenaanpak

In de Gelderse gebiedenaanpak staat externe gebiedsregie centraal. Dat betekent in de praktijk dat de realisatie van nieuwe natuur onder regie van externe partners zoals waterschappen, gemeenten, terreinbeheerders e.d. plaatsvindt. In het caseonderzoek is gefocust op de gebiedsprocessen De Zumpe (trekker gemeente Doetinchem) en Aaltense Goor (trekker waterschap Rijn & IJssel).

Externe trekkers centraal

De provincie Gelderland heeft gekozen voor externe trekkers omdat deze zichzelf hiervoor hebben gemeld. Bij de herijking van de EHS,

hebben de Manifestpartners dit aan de provincie aangeboden.

Externe gebiedsregie is volgens de provincie niet altijd beter. Feit is wel dat bij de huidige externe trekkers een enorme bevoegenheid zit bij realisatie van de natuuropgave in hun gebied. Het is daarbij wel cruciaal dat ze worden erkend en herkend door de andere stakeholders uit het gebied. Dat is niet altijd vanzelfsprekend. Zo trekt de GNMF het gebiedsproces Hattemerpoort. Deze organisatie kende men vooral van de juridische procedures, maar is er wel in geslaagd om het vertrouwen van de andere betrokken partijen te krijgen.

Voor een groot aantal gebieden is een externe trekker gevonden, maar daarmee is nog niet de hele opgave belegd. Er is nog een opgave van 500-800 hectare waar we nog mee aan de slag moeten.

Financiering externe trekkers

Vanuit de zaal komt de vraag naar de financiering van de externe trekkers. De provincie Gelderland geeft aan dat ze in de meeste gebiedsprocessen nog fors betalen voor de externe regie. Het verschilt per partner/gebied maar de provincie betaalt meestal toch wel 50-75% van de proceskosten. Bij de start van deze aanpak was het idee wel dat anderen meer zouden bijdragen. Dat is een beetje tegen gevallen, maar de provincie Gelderland heeft er wel de financiële middelen voor om dit te betalen. Het voordeel voor de provincie is wel dat het werk uit handen neemt.

Uiteindelijk is het maatwerk per gebied en partner. Voor de provincie is het belangrijk om het samen met de partner te doen, maar soms moet je ook dingen durven loslaten. Je maakt afspraken, maar elke partner vult het ook op een eigen manier in. Soms is dat heel succesvol en soms doen ze ook dingen die we zelf niet zo gedaan zouden hebben.

De Zumpe

Een goed voorbeeld is het trekkerschap van de gemeente Doetinchem in De Zumpe. Daar zit een projectleider die veel mensen uit het gebied kent. Mensen komen naar hem toe, die niet zo snel op de provincie zouden afstappen. De gemeente staat ook veel dicht bij de bewoners en

organiseert ook excursies e.d. voor omwonenden.

Aaltense Goor

In Aaltense Goor is het waterschap Rijn en IJssel de trekker. Daar is men begonnen een inrichtingsplan te maken voor de grond die al verworven was door het waterschap en de provincie. Het ging om een compleet agrarisch bedrijf (met gebouwen) van circa 60 ha grond. Het inrichtingsplan begon heel inhoudelijk met hydrologen. Het ging mis toen de plannen in een zaaltje met betrokkenen werden gepresenteerd. Toen bleek dat de aankoop door agrariërs in het gebied was ervaren als een overval, waar de weerstand tegen de vernatting vanuit de boogde peilopzet vanuit het inrichtingsplan nog eens overheden kwam. Dat eindigde met veel weerstand en angst voor natschade e.d. Daarop heeft zich toen een actiegroep gevormd van agrariërs. Deze actiegroep kreeg van de gedeputeerde groen licht om met een alternatief plan te komen. Daarin waren de natuurdoelen voor de nieuwe natuur, naar benden bij gesteld (van blauwgrasland naar graslandbeheer met bemesting) en zou bovendien 40 ha bestaande natuur worden ontgonnen voor de landbouw. Dit stuitte weer op veel protest vanuit natuurorganisaties.

Na een rondje van de waterschapbestuurder is hier een derde plan uit gekomen. Met dat plan moest iedereen water bij de wijn doen, maar hier is nu wel bij alle partijen draagvlak voor. Zo zijn de natuurdoelen minder ambitieus dan in het eerste plan, maar is ook de ontginning van bestaande natuur uit het tweede plan van de baan. Qua natuur is het nu een zes of een zeven, geen tien. Voor het waterschap is dat een voldoende. Voor de provincie doet dit nog steeds wel een beetje pijn. Men heeft er in ieder geval de les uit getrokken dat men voortaan vooraf helderder moet zijn over de kaders. Ook de bestuurders moeten dit scherp hebben. De gedeputeerde moet bij problemen ook gewoon terugverwijzen naar de bestuurlijke trekker en het niet zelf willen gaan oplossen.

Een succesfactor voor het proces In Aaltense Goor was dat het waterschap veel meer dan de provincie het vertrouwen van de boeren had. Bovendien is het waterschap heel tevreden over de samenwerking met de provincie. De provincie gaf het waterschap ook het vertrouwen.

Sectorale aanpak

De provincie Flevoland geeft aan dat de beleidsmode nu opgave gericht werken is. Dan begin je met de wensen uit de streek. Werkt Gelderland ook zo? Dat gebeurt wel bij de nieuwe Omgevingsvisie, maar niet in de Gelderse gebiedenaanpak. De provincie komt sectoraal met de natuuropgave het gebied in. Dan kan je in de verkenningsfase wel andere doelen meenemen, zoals water, recreatie en landbouw. Maar het vertrekpunt is de natuuropgave.

Leren binnen en buiten provincies

Hebben jullie in jullie aanpak ook van andere provincies geleerd? De provincie heeft wel gekeken naar de aanpak in Overijssel en Noord-Brabant. Noord-Brabant is ook in Gelderland op bezoek geweest.

Daarnaast komen ook de trekkers van de verschillende gebieden eens per jaar bij elkaar om van elkaar te leren. Laatst is ook met deze groep een veldbezoek gedaan naar het Binnenveld.

Vanuit Noord-Brabant komt de suggestie om dit ook eens met andere betrokken te doen. Het GOB laat twee keer per jaar alle grondverwerwers bij elkaar komen. Dan gaat het om de mensen die de gesprekken aan de keukentafel doen. Daar valt ook nog veel van elkaar te leren en te stroomlijnen. Hetzelfde zouden we met de communicatie kunnen doen.

Samen werkt beter in Overijssel

Samen werkt beter (SWB)

Overijssel heeft 24 PAS/Natura 2000 gebieden waarin via het SWB-samenwerkingsverband de maatregelen met externe werking worden afgestemd in 26 gebiedsprocessen. SWB is ontstaan naar aanleiding van het groot aantal zienswijzen (rond de 8.000) dat binnen kwam op de omgevingsvisie uit 2013 rondom het thema natuur bleek de samenleving gepolariseerd. SWB is bedoeld om via gedeelde verantwoordelijkheid met maatschappelijke partners de ontwikkelopgave voor natuur op te pakken. Door SWB is bijgedragen aan een cultuuromslag in de omgang tussen partijen in het landelijkgebied.

Daarin hebben bestuurders meer een de-escalerende rol gekregen richting hun achterban.

De PAS

De PAS zorgt voor een grote tijdsdruk op het proces, omdat in 2021 een groot deel van de maatregelen moet zijn gerealiseerd. Elk gebiedsproces wordt getrokken door een van de samen werkt beter partners (LTO, Waterschap, terreinbeheerder, gemeente of provincie). Deze trekker organiseert het hele gebiedsproces. Tijdens het proces komen bestuurders van SWB met een voorstel voor een pakket aan maatregelen waarmee de doelen worden behaald en dat is afgestemd op lokale behoefte en wensen. Dit doen ze op basis van (aanvullend) onderzoek bij de gebiedsanalyse over de stand van het gebied en effecten van maatregelen. De bestuurders worden daarin bijgestaan door experts van binnen en buiten hun eigen organisaties, de provincie heeft een adviserende rol en zet daarvoor eigen experts in.

De provincie Overijssel houdt sturing op het proces en de uitkomst doordat de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid over het maatregelenpakket bij Provinciale en Gedeputeerde Staten ligt. Als randvoorwaarde voor alle gebiedsprocessen geldt dat de ecologische doelen voor het gebied moeten worden gehaald en dat de maatregelen binnen gestelde financiële kaders moeten passen.

Meer draagvlak door externe trekkers

Door samen te werken met maatschappelijke partners kan er maatwerk worden geleverd. De veronderstelling is dat hierdoor meer draagvlak voor de maatregelen ontstaat. Door de strikte deadline voor PAS-maatregelen ervaren partners soms veel tijdsdruk die ook het gebiedsproces onder druk zetten.

Gebiedsproces Engbertsdijksvenen

Het gebiedsproces Engbertsdijksvenen wordt getrokken door de LTO. LTO heeft een onafhankelijke voorzitter ingeschakeld voor het bestuurlijk overleg waarin beslissingen worden genomen. Hierdoor kon de LTO zelf in het proces ook de belangen van de boeren vertegenwoordigen. De voorzitter geeft aan dat hij is gestart in een situatie van zware polarisatie en onderling wantrouwen. Door steeds weer uit te leggen wat de feiten zijn is dat een beetje geluwd, maar de emoties zijn er nog steeds. Het

gaat er om steeds die emotie te managen naast het rationele proces.

De provincie Overijssel geeft aan dat de PAS maatregelen uit de gebiedsanalyse van Engbertsdijkerven veel weerstand oproepen in het gebied. De provincie is er trots op dat de partners in dit gebied er in slagen om tot een gedragen besluit te komen in de bestuurlijke adviescommissie. Bestuurders zijn echt over hun schaduw gestapt. Men heeft heel hard gewerkt aan dit proces. Daarin is veel aan factfinding gedaan. Samen met omwonenden meten en kijken naar dit veengebied.

De omwonenden maken zich vooral zorgen over de gevolgen voor agrarische bedrijfsvoering, natte kelders, muggenoverlast en een gezond leefklimaat. In het verleden hebben ze na peilverhoging al ervaren dat hun kelders natter zijn geworden. Op basis daarvan hebben ze ook weinig vertrouwen in modellen. Met WEnR wordt nu gemonitord hoe de muggenstand binnen het gebied zich ontwikkelt. De bewoners zijn blij dat er gehoor wordt gegeven aan hun zorgen en dat er nu gemonitord wordt. Maar zullen de uitkomsten van onderzoek en effecten van maatregelen scherp blijven volgen.

Sectoraal versus integraal

Het maatregelenpakket richt zich vooral op de natuurdoelen en is daarmee vrij sectoraal opgezet vanwege de tijdsdruk en de juridische verplichtingen rond natuurdoelen. Daarnaast is in het proces gekeken naar meekoppelkansen, waarbij aandacht is voor economische ontwikkeling en toegankelijkheid/recreatie. Voor die maatregelen moeten nog middelen gezocht worden. Door meer aandacht te besteden aan meekoppelkansen in het proces zou meer draagvlak kunnen ontstaan voor de natuurmaatregelen. Aan de andere kant staan mensen vaak niet open voor een integraal verhaal, als ze geen duidelijkheid hebben over hun eigen toekomst.

Nu het maatregelenpakket er ligt wordt deze nader uitgewerkt en worden de persoonlijke consequenties besproken met omwonenden. Hoe ziet mijn toekomstperspectief eruit? De provincie gaat gesprekken voeren met grondeigenaren over compensatie. Dat gaat conform de systematiek van de interventieladder. Die start met zelfrealisatie en eindigt met onteigening. De

provincie wil proberen alles minnelijk te doen met onteigening echt als het laatste redmiddel.

Als dat allemaal duidelijk is, komt er weer ruimte voor integraliteit. Dan kan gekeken worden hoe het zoet aan het zuur kan worden verbonden en hoe mensen meegenomen kunnen worden in het kijken naar (meekoppel)kansen. Dit proces moet ook worden afgemaakt om het draagvlak voor de natuurmaatregelen te krijgen/behouden.

Waarom LTO Noord als trekker?

LTO Noord geeft aan dat niemand anders in de positie was om dit te kunnen doen. Dit komt omdat de opgave veel impact heeft op boerengrond en omwonenden. Bovendien hebben zowel de boeren als de burgers zich al verenigd in een paar platforms. Deze platforms zijn overal al geweest met hun bezwaren tot aan de Tweede Kamer en het Europees Parlement aan toe. LTO wilde wel helpen het gesprek met de omgeving weer op gang te brengen. Daarin is de nadruk gelegd op feitelijkheid en onderzoek. Vanuit het gebied is veel erkenning voor de draai die het proces heeft gekregen, zij voelen zich nu gehoord.

Flexibele kaders of niet?

De suggestie vanuit het onderzoek dat wellicht een meer flexibele omgang met provinciale kaders nodig is, gaat in dit proces niet helemaal op. Staatsbosbeheer geeft aan dat het in dit proces heel goed heeft gewerkt dat de natuurdoelen niet konden schuiven. De natuurdoelen liggen vast en stonden niet ter discussie. Wel is in de bestuurlijke adviescommissie uitgesproken, dat het halen van de natuurdoelen zo min mogelijk impact op de omgeving moest hebben. Dat was een belofte aan het gebied.

In het gebiedsproces was veel onenigheid over de manier waarop de natuurdoelen worden gerealiseerd. Deze discussies waren soms keihard en vroegen ook regelmatig om interventies door de voorzitter. De gebiedspartijen wilden vaak meer interne maatregelen in het natuurgebied, maar uiteindelijk bleken ook externe maatregelen in het landbouwgebied nodig om de natuurdoelen te kunnen halen.

Kaders rondom tijd en budget zijn soms wel als knellend ervaren door de bestuurders waardoor

er extra druk op het proces kwam te liggen. De provincie is ervan overtuigd dat de strakke deadline op een goede manier heeft bijgedragen aan snelle besluitvorming en compromisvorming. Dat was nodig voor de PAS en zorgt ervoor dat omwonenden snel duidelijkheid krijgen.

Verschillen met Gelderland

De provincie Gelderland vindt het opmerkelijk dat de mate van weerstand tegen de Natura 2000/PAS opgaven zo verschilt met de provincie Overijssel. In de beleving van de provincie Gelderland is de polarisatie daar veel minder. Hoe komt dat?

De provincie Overijssel geeft aan dat de PAS-opgave in Overijssel enorm is. Het gaat om 4.200 ha landbouwgrond met een dwingende opgave. In Gelderland is de dwingende PAS-opgave veel lager. LTO ziet ook een verschil in de landbouw. In Overijssel heeft de landbouw te maken met een grote grondhonger. Er zijn veel boeren en de veebezetting is hoog. Bovendien heeft Overijssel veel kleine natuurgebieden met een grote externe werking.

Reacties op voorlopige conclusies

In de presentatie van voorlopige resultaten uit het onderzoek naar zelfrealisatie, zijn de volgende voorlopige conclusies gepresenteerd:

Voorlopige conclusies

- › Flexibiliteit bij begrenzing en/of type natuurdoel is cruciaal bij vrijwillige en sectorale gebiedsprocessen.
- › Verbreding doelen (recreatie, landbouw) biedt mogelijkheden voor 'wisselgeld' en realiseren natuurdoelen.
- › Sectorale processen worden in de uitvoering vaak integraler.
- › Externe regie kan succesfactor zijn voor draagvlak.
- › Betrekken omwonenden en (agrarische) bedrijven is niet overal gangbaar (soms pas na weerstand/conflicten).
- › Vaak spanning tussen realiseren natuurdoelen en lokaal draagvlak.
- › Economische verdienmodellen veelal gekoppeld aan de landbouw.

*Zie resultaten (en discussie). Resultaten zullen nog wijzigen.

Over het algemeen werden de conclusies herkend door de aanwezigen. Wel werden de volgende aanvullingen en nuanceringen bij de voorlopige conclusies gemaakt:

- Flexibiliteit is bij meer dwingende doelen (zoals in de PAS-gebieden) niet altijd een optie. Duidelijkheid vanuit de provincie over de beoogde natuurdoelen is dan juist nodig.
- Externe gebiedsregie kan voor meer lokaal draagvlak zorgen indien de externe gebiedsregisseur ook daadwerkelijk

voldoende vertrouwen heeft van lokale stakeholders.

- Ook externe gebiedsregie brengt proceskosten met zich mee, die veelal toch bij de provincie worden neergelegd.
- Beschikbaarheid van ruilgrond is belangrijk om beweging in grondeigendom te krijgen.

Evaluatie van de dag

Tijdens de borrel hebben we een korte enquête ter evaluatie van de dag gedaan. We hebben mensen gevraagd om een snelle 'on the spot' reactie te geven op herkenbaarheid, bruikbaarheid en nut. Daarbij is ongeveer de helft van de aanwezigen gesproken.

	--	-	-/+	+	++
Herkenbaar		1	3	11	1
Bruikbaar		2	7	6	1
Nuttig			4	11	1

Tabel 1: Evaluatie op basis van 16 aanwezigen

Enkele reacties ter illustratie:

'Nuttig om ervaringen in gebiedsgerichtere aanpak te delen en om inzet van projectleiders buiten de provincie te zien'.

'Helpt eigen provincie en eigen ervaringen te plaatsen in verhouding tot andere provincies; eigenlijk doen we het best wel goed. Heel nuttig!'

'Het was minder bruikbaar, juist omdat het allemaal al wel heel herkenbaar was'.

'Onze provincie is wel heel anders, daardoor is niet alles herkenbaar. Maar wel interessant: we zijn allemaal zoekende in hoe het te doen. Goed om dat te delen'.

'De integraliteit in de voorbeeldprojecten was minder dan ik had verwacht'.

'Heeft goede ideeën gegeven voor de eigen aanpak (maar wél anders allemaal, niet per se herkenbaar)'

*'Het was nuttig om te horen wat **niet** werkt, of alleen tegen hoge kosten; zoals zelfrealisatie'.*